

”Udviklingen i Østtyskland er dramatisk!” Forsvarschefen general J. Lyngs arkiv 1985-1996.

Berlinmurens fald om aftenen den 9. november 1989 var en af det 20. århundrede største ændringer af Danmarks forsvars- og sikkerhedspolitiske situation. De dramatiske begivenheder i Berlin og i resten af Østblokken overraskede stort set alle. At de også kom som en overraskelse for det danske forsvar, kan man læse i general og forsvarschef Jørgen Lyngs dagbog. Her har han nederst på den side, der dækker fredag den 10. november, blot kort indføjet, at ”Udviklingen i Østtyskland er dramatisk!”¹

At begivenhederne ville få så store konsekvenser, som de gjorde, stod heller ikke umiddelbart klart. Af dagbogen ses det således, at Lyng ikke afbrød sine planer for den 10. november 1989. Et foredrag i Ebeltoft om Forsvarets styringsredskaber blev gennemført som planlagt, og først ved 18-tiden var Lyng tilbage i København, hvor aftenen ikke blev brugt på situationen i Øst, men på ”papirer vedr. forsvarskommissionen og rationaliseringsgruppen”.²

At jeg her kan give en så detaljeret gengivelse af forsvarschefens gøren og laden samt ikke mindst tanker denne skelsættende novemberdag, skyldes, at jeg i 2017 i forbindelse med udarbejdelsen af min ph.d.-afhandling *”Når fjenden forsvinder. Det danske flyvevåbens omstilling fra Berlinmurens fald 1989 til krigen over Libyen 2011”* (Syddansk Universitet, 2018) kom undervejs med, at general Jørgen Lyng havde bevaret sit private embedsarkiv fra sin tid som forsvarsstabschef og forsvarschef 1985-1996.

Arkivet var dengang placeret i Arrestbygningen i Kastellet, men jeg fik general Lyngs accept til, at det blev overflyttet til Forsvarsakademiet, så jeg kunne bruge

-
- 1 Jørgen Lyng, ”Forsvarschefen general J. Lyngs dagbog 1/11-30/11 1989”, november 1989, Ringbind nr. 47. Henvisningerne i denne artikel henviser til de originale 151 ringbind, som blev modtaget fra general Jørgen Lyng. I forbindelse med Rigsarkivets registrering af arkivet er de 151 arkivkasser, som arkivet blev leveret i, blevet ompakket til nu at fylde 111 arkivkasser. Mine henvisninger passer på datoerne, men ikke på nummeret i serien af ringbind.
 - 2 Jørgen Lyng, ”Forsvarschefen general J. Lyngs dagbog 1/11-30/11 1989”, november 1989, Ringbind nr. 47.

General Jørgen Lyng (f. 1934) var forsvarsstabschef under admiral og forsvarschef Sven E. Thiede fra 1. december 1985 til 31. oktober 1989 og derefter forsvarschef fra 1. november 1989 til 31. marts 1995. Lyngs arkiv bekræfter de historier om general Lyngs imponerende arbejdsevne, som jeg gentagne gange stødte på i forbindelse med arbejdet med min ph.d., men viser ham også som en hærofficer med en meget stor styringstrang. (forsvarsgalleriet)

det i mit ph.d.-projekt. Samtidig blev det aftalt, at arkivet efter min brug skulle overdrages til Rigsarkivet. Idet arkivet nu er blevet tilgængeligt her, er det på sin plads, at jeg i det følgende giver en beskrivelse af arkivet, og hvordan det kan komme forskere til glæde og gavn.

Hvad indeholder Lyngs arkiv?

Rent fysisk er der tale om et næsten uoverkommeligt stort arkiv. General Lyng havde inddelt det i 151 kronologisk fortløbende ringbind med i alt over 70.000 sider. Dertil kom en upubliceret 621 siders levnedsskildring til Hoffet, som general Lyng på baggrund af arkivet udarbejdede efter sin pensionering.

Arkivet indeholder et væld af forskelligt materiale om dansk forsvars-, udenrigs- og sikkerhedspolitik samt i mindre grad om general Lyngs liv. Der er de presseklip om forsvars- og sikkerhedspolitik, som Forsvarskommandoens stab hver dag klippede ud af danske aviser. Der er mødereferater fra møder i Forsvarskommandoens ledelse og andre arbejdsgrupper, som Lyng eller hans underordnede var medlem af. Der er rapporter om dette og hint fra og om Forsvaret og NATO. Der er besøgsprogrammer fra besøg i ind- og udland og lignende repræsentative opgaver. Der er dagsordner fra møder i Mars og Merkur³, Reserveofficersforeningen og de mange andre organisationer, som Lyng var medlem af. Og sidst, men absolut ikke mindst, en dagbog, som Lyng skrev hver aften og derpå hver følgende morgen fik sin sekretær til at renskrive. Dagbogen dækker normalt 10-20 begivenheder per dag og giver en kort og ufiltreret oversigt over dagenes opgaver og udfordringer.

General Lyng skriver selv i den lille skrivelse, som han har vedlagt arkivet, at dagbogen var tænkt

som støtte for mig i mit ofte tidsmæssigt pressede virke. Der er gennem vedlæggelse af avismateriale og visse referater anskueliggjort emner, som politisk og forsvarsmæssigt var aktuelle. Mere sensible overvejelser er ikke medtaget, og der er ikke "skrevet for historien", men alene hastig angivelse af emner af relevans i det daglige arbejde.⁴

At arkivet var til eget brug, giver det i min optik en høj grad af troværdighed, hvilket kun understøttes af de korte, men åbenhjertige dagbogsnotater.

3 Mars og Merkur er en organisation, der blev stiftet i 1975, og som arbejder for at sikre kontakten mellem topledere i Danmarks erhvervsliv, Forsvarets ledelse og den offentlige sektor. Se evt. mere på <http://www.marsogmerkur.dk/>.

4 Jørgen Lyng, "Forsvarschefen general J. Lyngs dagbog. 1/12 1985-28/2 1986", februar 1986, Ringbind nr. 1.

WEEKEND 3-4 OKT 1992

LØR

1. Fik de sidste papirer vedr. Bosnien kl. godt 8.

Kørte 1230 til møde i Vedbæk med CH/FST, CH/ODA og 5-6 andre, hvor endelig afpudsning af holdningen til en række forhold vedr. Bosnien-styrken blev foretaget.

Gennemgik endvidere skr. til vore underlagte myndigheder samt godkendte signaler vedr. sammendragning af køretøjer og en række andre forhold.

Det er stadig svært for hærens myndigheder at acceptere, at der skal anvendes et frivillighedsprincip. CH/FN-Afdelingen havde således underskrevet et brev til enkeltpersoner i FN-beredskabsstyrken, hvor han gjorde opmærksom på, at deres kontrakt straks ville blive ophævet, hvis de ikke meldte sig til Bosnien-styrken. Heldigvis forhørte han sig alligevel forud for en udsendelse hos PSF, så vi kunne standse udsendelsen.

Jeg understregede behovet for, at også kommandanten i HQ/Serajevo blev udsendt i forvejen.

Vor skr. til FMN vedlagt.

2. Med CH/FST kort drøftet ansøgningssystemsagen med henblik på at få den på koncernledelsesmøde 22 OKT.

3. CH/HOK ringer vedr. mit direktiv for
- pressepolicy
- CH/HQ kompagnis møde med mig MAN.

SØN

4. Vedlagt OL Clemmesens papir til ny CH/FOFT.

5. Fik klaret en del rutninger og et antal breve. Vedlagt skr. til underlagte myndigheder vedr. depoter i forsvaret.

Spanien, Tyrkiet, USA og (til en vis grad) Holland samt (med forbehold for Bonn godkendelse) Tyskland støttede mit ændringsforslag til planlægningsguidance MC 299 udkastet, hvorved hovedforsvarsstyrker omtales både som en mulighed, før reaktionsstyrker når frem, og til at bakke reaktionsstyrker op efter disses indsættelse.

6. Den russiske FM, Grattjov, refereres for om Kaliningrad-området at skulle have sagt, at "det skal være Ruslands panserede knyttnæve mod vest".

Polen vil måske foretrække russisk frem for tysk tilstedeværelse i Kaliningrad-området.

7. Vedlagt artikel fra "The Independent".

Tilfældigt udvalgt dagbogsside, der dækker dagene 3.-4. oktober 1992. Den viser, at der i de dage på forsvarschefens bord både var udfordringerne med at opstille en dansk styrke til FN-operationen i Bosnien, forholdet til Danmarks NATO-allierede samt Ruslands syn på Kaliningrad-enklaven. I Lyngs arkiv er dagbogsnotatet suppleret af 48 sider med rapporter, presseklip og andet, der uddyber generalens kortfattede notater. At presseklippene er bevaret, er vigtigt. Artiklerne kan i dag alle tilgås via det digitale mediearkiv Infomedia, men de bevarede udklip giver et indblik i den forsvars- og sikkerhedspolitiske debat i Danmark på et givent tidspunkt.⁵

5 Jørgen Lyng, "Forsvarschefen general J. Lyngs dagbog. 1/10-15/10 1992", oktober 1992, Ringbind nr. 90.

Hvad kan arkivet bruges til?

Med så stort et arkiv er det næsten kun fantasien, der sætter grænser for, hvad de mange sider kan bruges til.

Havde Danmark været i krig i de ti år, som arkivet dækker, ville vi have kaldt det for en krigsdagbog. Nu var der fred i Danmark, men arkivet bør alligevel interessere alle, der ønsker at vide mere om Forsvarets udvikling i perioden fra 1. december 1985 til 31. marts 1995.

Det var en periode, der især blev kendetegnet af de grundlæggende ændringer af Danmarks udenrigs-, forsvars- og sikkerhedspolitik, som bortfaldet af truslen fra øst fra 1989 og frem medførte.

Arkivet giver et suverænt indblik i Forsvarskommandoens ledelse i de ti år og kan fortælle meget om dag-til-dag-administrationen af Forsvaret, om de civil-militære forhold og om periodens store projekter: implementeringen af gældende forsvarsforlig og forberedelsen af kommende forlig, lukningen af Holmen, omlægningen af Forsvaret og NATO efter Berlinmurens fald, FN-indsatsen i det tidligere Jugoslavien og meget andet.

Forsvarskommandoen, der i Lyngs tid lå i Vedbæk, var dengang det danske forsvars overordnede militære kommandomyndighed. Da Lyng var forsvarschef, havde denne post markant mere indflydelse og råderum end i den nuværende organisation. Forsvarskommandoen var, modsat i dag, fysisk adskilt fra Forsvarsministeriet og havde ca. 400 militære og civile ansatte, og må ud fra bl.a. Lyngs arkiv vurderes at have været et sted med et meget højt arbejdstempo. Som forsvarschef skulle Lyng varetage den daglige drift af Forsvaret og dets dengang over 36.000 ansatte (der i krise eller krigstid relativt hurtigt kunne øges til over 100.000).

Selvom Forsvarschefsemet, siden dets oprettelse i 1950, har været den centrale militære myndighed i det danske forsvar, er det bemærkelsesværdigt, hvor lidt der er blevet forsket i embedets historie og betydning for Forsvarets udvikling. Forsvarskommandoen udgav selv i år 2000 bogen *"Ved forenede kræfter. Forsvarets øverste militære ledelse. Forsvarschefsemet og forsvarets udvikling 1950-2000"*,⁶ men det er derudover begrænset, hvad forskere har brugt af ressourcer på at undersøge Forsvarschefsemetets betydning for Forsvarets udvikling.⁷ En af årsagerne hertil har ganske givet været en besværlig adgang til kilderne.

6 Forsvarskommandoen, *Ved forenede kræfter. Forsvarets øverste militære ledelse. Forsvarschefsemet og forsvarets udvikling 1950-2000*, Vedbæk: Forsvarskommandoen, 2000.

7 En af de få, der har beskæftiget sig med emnet, er Robert Petersen i sin ph.d., *Den bedste ambassadør. Civil-militære relationer og demokratisk kontrol i Danmark 1991-2011*, Roskilde: Institut for Kultur og Identitet, Roskilde Universitetscenter, 2012.

Den omstændige adgang til Forsvarets arkiver

En af hovedudfordringen ved at skrive moderne militærhistorie er, at militære hensyn betyder, at de militære arkiver ofte er svært tilgængelige for forskere. Meget i arkiverne er klassificeret for ikke at underminere forsvarets evne til at forsvare Danmark og vores allierede. Det gælder især de arkiver, der indeholder materiale om nyere militærhistorie, hvilket i høj grad er tilfældet med Forsvarskommandoens arkiv. Den ældre del af Forsvarskommandoens arkiv er i overensstemmelse med gældende arkivlov overdraget til Rigsarkivet. Arkivet er imidlertid klassificeret og derfor ikke umiddelbart tilgængeligt for forskere.

Det er dog muligt at søge om og opnå adgang. Det foregår via Forsvarsakademiet, der sorterer og godkender ansøgningerne. Om der gives adgang, afhænger af, om Forsvarsakademiet vurderer, at det projekt, som der søges arkivadgang til, har relevans og værdi for Forsvaret og/eller det danske samfund. Da det er de ansatte ved Forsvarskommandoen, som skal afklassificere eventuelle hemmeligstemplede dokumenter – og ansatte i Forsvarets Arkiv, der skal finde papirerne i de mange arkivkasser – skal projektet også være af en størrelse, hvor det ikke lægger uforholdsmæssige store arbejdsbyrder på hverken Forsvarskommandoen eller de få ansatte i Forsvarets Arkiver.

Ønsker man adgang, sendes en projektbeskrivelse til Forsvarsakademiet. Denne skal, ifølge Akademiets retningslinjer, indeholde:

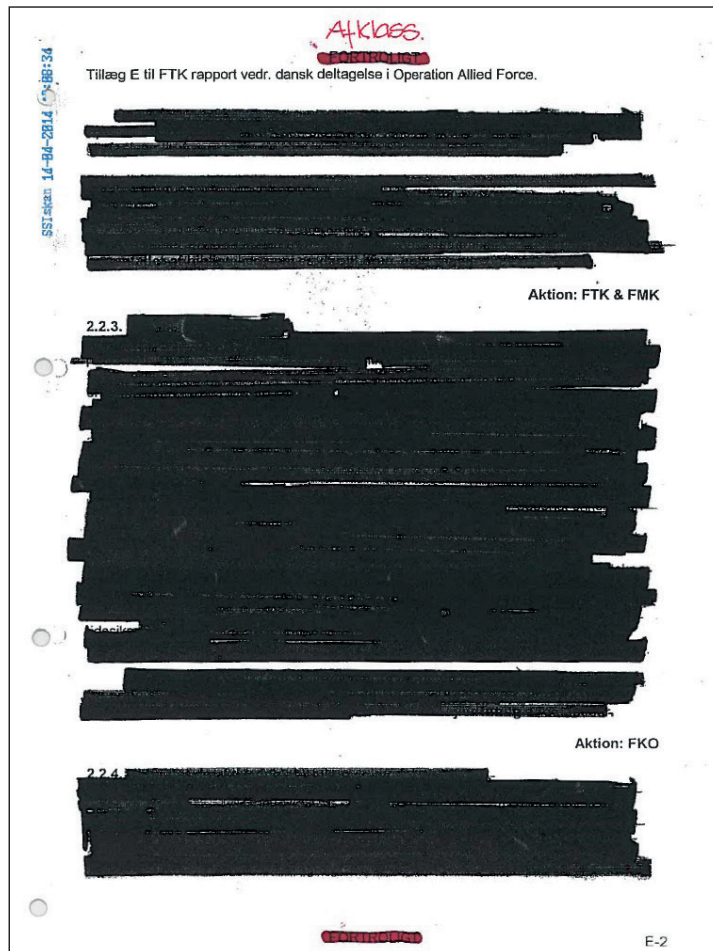
- Problemstilling samt projektets fokus
- Redegørelse for metodevalg samt den praktiske del af empiriindsamlingen
- Redegørelse for teorivalg
- Tidsramme for projektet
- Forventet publikationsform
- CV for deltagende personer samt oplysninger om organisatorisk tilhørsforhold.

Det er et krav, at ansøgeren eller ansøgerne kan opnå en sikkerhedsgodkendelse for at få adgang til Forsvarets arkiver, og derudover så skal projektets produkt – bog, artikel eller lignende – gennemses og godkendes af Forsvaret, inden det kan blive udgivet.⁸

FAK behandler i gennemsnit fem-seks ansøgninger om adgang hvert år, men det har ikke været muligt at få oplyst, hvor mange af disse der får grønt lys til at komme i arkiverne.⁹

8 Forsvarsakademiet, "Forskningshenvendelser", Forsvarsakademiet, set 21. maj 2022, <https://www.fak.dk/da/forskning-og-udvikling/forskningshenvendelser/>.

9 E-mail fra Jens Christian Borrebye Bjering, 31/5 2022 (forf. arkiv).

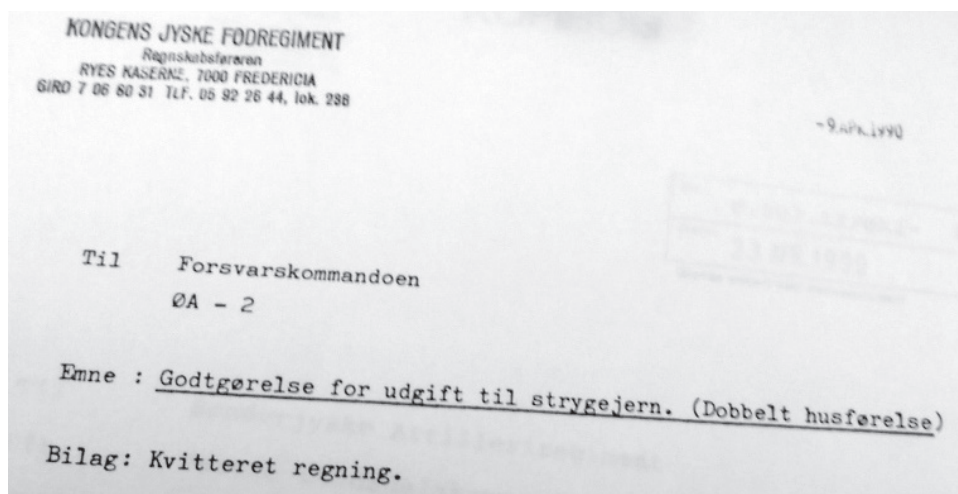
Den beskrevne ansøgningsproces via Forsvarsakademiet skal ikke forveksles med ansøgning om aktindsigt, der sker via Forsvarsministeriet. Modsat arkivadgangen, er det ved ansøgninger om aktindsigt Forsvarskommandoen eller anden myndighed i Forsvaret, der gennemgår de relevante dokumenter, og her overstreger følsomme oplysninger, inden papirerne udleveres. Det kan til tider give nogle lidt svært læsbare dokumenter, som f.eks. denne afklassificerede side fra en rapport om Danmarks deltagelse i Operation Allied Force 1999.¹⁰

¹⁰ "Offentlighedsloven", set 22. maj 2022, <https://aktindsigtshaandbogen.dk/paragraffer/offentlighedsloven/>.

Selvom dette umiddelbart lyder meget omstændeligt, er det altså muligt at få adgang til Forsvarets arkiver – men dermed er problemerne ikke løst.

Jeg fik i forbindelse med udarbejdelsen af min ph.d.-afhandling om det danske flyvevåbens omstilling 1989–2011 adgang til Forsvarskommandoens arkiv for perioden fra 1989 og frem til 1998, hvor arkivet overgår til at være elektronisk registreret i databasen Doculive/Forsvarets Historiske Arkiv. Papirarkivet omfatter 1160 arkivkasser, men trods den omfattende mængde papir er der meget få arkivalier omhandlende mere overordnede tanker om Forsvarets virke og udvikling i perioden. I stedet drejer hovedparten af indholdet sig om Forsvarets økonomi eller personalemæssige aspekter såsom ansættelser og opsigelser af ansatte, forsikringssager, overflytning af personel samt lignende administrative sager. Der er således meget få papirer om større overordnede strategiske tanker, ligesom referater fra møder o.lign. også i stor stil glimrer ved deres fravær.

Dette må skyldes, at der i forbindelse med arkivets overdragelse til Rigsarkivet er sket en omfattende sanering af arkivet. Stort set alle indgående dokumenter (f.eks. breve fra Forsvarskommandoen til Flyvertaktisk Kommando) er fjernet, formentlig fordi enten Rigsarkivet eller afleverende myndighed i Forsvaret har taget for givet, at disse dokumenter var gemt hos den afsendende myndighed eller andetsteds i Rigsarkivet. Jeg har dog kun kunnet finde få af disse dokumenter hos afsendende myndighed eller andetsteds i Forsvarets arkiver.¹¹

Eksempel på indholdet i Forsvarskommandoens arkiv i Rigsarkivet.

11 Francis X. Blouin og William G. Rosenberg, *Processing the Past. Contesting Authority in History and the Archives*, New York: Oxford University Press, 2013; Hans Chr. Bjerg, "Arkivloven - 100 år. 1889 - 30. marts - 1989", *Arkiv. Tidsskrift for arkivforskning* 12 (1989): 143-48; Poul Villaume, "Et kritisk blik på den nye arkivlovs muligheder og begrænsninger", *Noter / Historielærereforeningen for Gymnasiet og HF, Historien på vej?*, nr. 158 (2003): 46-49; Michael Hesselholt Clemmesen, "Et afpuddet udvalg af sandheder? Om behov, motiv og grænser for militær hemmeligholdelse", *Vandkunsten*, nr. 1 (1989): 92.

Vort kendskab til Forsvarets historie afhænger i høj grad af de bevarede skriftlige kilder. Det er derfor bekymrende for fremtidige undersøgelser af Forsvarets nyere historie, at det lader til, at omfanget og bevaringsgraden af Forsvarets arkiver varierer. Hullerne i Forsvarets arkiver understreger behovet for, at nogen burde kigge på, om Forsvarets nuværende arkivpraksis er fyldestgørende.

Hullerne i Forsvarskommandoens arkiv tjener dog samtidig til at øge værdien af general Lyngs arkiv. I Lyngs arkiv ligger således en række dokumenter, som jeg ikke har kunnet finde andre steder i Forsvarets arkiver. Et eksempel er referater fra arbejdet i Forsvarets Rådgivnings- og Analysegruppe (RAG). RAG blev oprettet den 1. maj 1985 i forbindelse med forsvarsforliget 1985-1987, og eksisterede frem til 1995. RAG skulle fungere som en uafhængig tænketank under Forsvarsministeriet, og dets opdrag var, ifølge forligsteksten,

[at] følge den våbenteknologiske udvikling i østlig og vestlig regie og omsatte denne i konkrete forsvarsmæssige, herunder strukturelle sammenhænge. [...] Konsekvenser heraf og mulige alternativer for Forsvarets udvikling forelægges Forsvarsministeren og herigennem relevante folketingsudvalg m.v.¹²

I RAG's arkiv i Rigsarkivet ligger de færdige rapporter, som RAG afleverede til Forsvarsministeren, men alt det analysearbejde, som ligger bag disse, er ikke at finde i Rigsarkivet eller i Forsvarets arkiv. I Lyngs arkiv ligger imidlertid en række mødereferater, der kan belyse nogle af de diskussioner, som fandt sted i RAG. Derigennem kan interesserede få et indblik i RAG's arbejde, ligesom det er ganske interessant, at det, at referaterne overhovedet findes i Lyngs arkiv, viser, at rapporterne fra denne analysegruppe, der skulle være uafhængig, var forbi forsvarschefens bord, inden de blev afleveret til Forsvarsministeriet.¹³

General Lyngs arkiv er efter alt at dømme unikt. Enkelte af Lyngs forgængere som Forsvarschef har efterladt sig privatarkiver i Rigsarkivet, men disse indeholder næsten udelukkende papirer af personelhistorisk art. Arkivet er også unikt sammenlignet med, hvad der eksisterer hos Danmarks nabolande og allierede. Jeg har forespurgt kolleger i Norge og Sverige, og her er der så vidt vides ikke bevaret arkiver af samme omfang eller med samme indhold som dette.¹⁴

12 Søren Nørby, "Når fjenden forsvinder. Det danske flyvevåbens omstilling fra Berlinmurens fald 1989 til krigen over Libyen 2011", Syddansk Universitet, 2018, 21-22, www.noerby.net.

13 Nørby, 22-23.

14 Jf. e-mail fra oberstløjtnant Harald Høiback, 20210728 & 20210804 og ph.d. Fredrik Eriksson 20220110. (forf. arkiv).

Klassifikationen

Lyngs arkiv kan med generalens ord, ”betragtes som uklassificeret henset til den tidsmæssige afstand til begivenhederne samt udeladelse af mere sensibelt stof og visse personlige overvejelser.”¹⁵ At Lyng således har fjernet klassificeret materiale, gør det noget nemmere at arbejde med arkivet, men det er dog samtidigt et problem, at vi ikke ved, hvad Lyng har udtaget af arkivet, inden det blev overdraget til mig og derpå til Rigsarkivet.

Selvom Lyng selv skriver, at han har fjernet ”mere sensibelt stof og visse personlige overvejelser”, så indeholder arkivet stadig en del personfølsomme sager. Gennem arkivet kan man således få indblik i Forsvarskommandoens arbejde i 1990’erne med at ændre en uhensigtsmæssig alkoholkultur på bl.a. en række af Hærens kaserner. Her indeholder arkivet omtale af navngivne personers alkoholproblemer. I forbindelse med overdragelsen til Rigsarkivet blev det drøftet, om arkivet skulle gennemgås med henblik på at fjerne sådanne personfølsomme oplysninger. Det er imidlertid min holdning, at den slags sanering er et farligt skråplan at bevæge sig ud på. Arkiver skal helst holdes så originale som muligt og ikke påvirkes af eftertidens tendenser. De pågældende oplysninger er derfor stadig at finde i arkivet. I stedet har Rigsarkivet noteret sig, at arkivet indeholder personfølsomme oplysninger, hvilket har betydet, at man skal søge Rigsarkivaren om adgang.

Hvordan jeg har brugt arkivet

I forbindelse med min ph.d. brugte jeg arkivet til at få et overblik over periodens forsvars- og sikkerhedspolitiske debatter, og hvordan de blev tacklet af Forsvarskommandoen. Mit fokus var på Flyvevåbnets placering heri, og især referaterne fra møderne i f.eks. Forsvarskommandoens top gav et unikt indblik i, hvad der drev omstillingen af Flyvevåbnet i den pågældende periode. Jeg kunne bl.a. via arkivet vise, at Forsvarskommandoen i perioden var ganske proaktiv i forhold til de ændringer, som den ændrede sikkerhedspolitiske situation efter Berlinmurens fald nødvendiggjorde for det danske forsvar. Forsvarskommandoen igangsatte således en række studier, der skulle klarlægge, hvordan Forsvaret kunne og skulle reagere på bortfaldet af truslen fra Øst. Det ses også tydeligt af arkivet, at især bestræbelserne på at holde forsvarsbudgettet, kostede store og vedvarende anstrengelser fra Forsvarskommandoens side.

Ud over at give et unikt indblik i det daglige arbejde i Forsvarskommandoen giver arkivet også mulighed for at gå i dybden med specifikke episoder fra Forsvarets historie. Lad mig give to eksempler på dette fra min forskning.

15 Brev fra Jørgen Lyng til Rigsarkivet, maj 2016 (forf. arkiv).

Korvetten Olfert Fischer ved den sydlige del af Suezkanalen den 26. september 1990. Dette fotografi står som det ikoniske billede, der markerer Søværnets tilbagevenden til en flåde med globale opgaver. Minareterne i forgrunden viser med al tydelighed, at Forsvaret her opererede langt hjemmefra. (forsvarsgalleriet)

1: Udsendelsen af *Olfert Fischer* i august 1990.

I 2015 var jeg med til at skrive bogen *"Fra kold krig til internationalt engagement"*,¹⁶ der fortæller historien om Søværnets tre korvetter af Niels Juel-klassen. Den ene af korvetterne, *Olfert Fischer*, blev i august 1990 udsendt som Danmarks bidrag til den internationale koalition, der skulle håndhæve en FN-sanktioneret blokade af Irak efter landets besættelse af nabolandet Kuwait. Beslutningen om at udsende korvetten ses af mange som det første eksempel på den aktivistiske og militariserede udenrigspolitik, som har kendetegnet dansk udenrigspolitik i de følgende 30 år.

I bogen forsøgte vi at klarlægge, hvordan beslutningen om at udsende *Olfert Fischer* til Golfen i august 1990 egentligt blev til. Vi mente, at det var vigtigt at få klarlagt, om ideen til udsendelsen kom fra Forsvarets egne rækker eller fra politisk hold. Da vi skrev bogen i perioden 2010-2015, ville rygterne vide, at ideen om udsendelsen kom til udenrigsminister Uffe Ellemann-Jensen via daværende

16 Søren Nørby m.fl., *Fra kold krig til internationalt engagement. Søværnets korvetter af Niels Juel-klassen 1979-2009*, Helsingør: Steel & Stone Publishing, 2015.

forsvarsstabschef, viceadmiral Hans Jørgen Garde, og at ideen indledningsvis ikke mødte opbakning fra hverken forsvarsminister Knud Enggaard eller fra general Lyng. En gennemgang af arkivalierne i Rigsarkivet kunne imidlertid ikke kaste nærmere lys over sagen, og da viceadmiral Garde ikke længere er blandt os, og Uffe Ellemann-Jensen ikke kunne huske den præcise sagsgang, endte vi med at måtte begynde vores fortælling om udsendelsen, *efter* at den politiske beslutning var blevet taget.¹⁷

Igennem Lyngs arkiv er det dog nu muligt at underbygge tesen om, at ideen om at udsende korvetten kom fra viceadmiral Garde. Det baserer jeg bl.a. på, at en sådan udsendelse ikke nævnes i Lyngs dagbog, før Uffe Ellemann-Jensen den 8. august udtalte til pressen, at Danmark burde bidrage med et orlogsskib til den FN-operation, som da var under opbygning i persergolfen.¹⁸ Det tyder klart på, at ideen ikke kom fra forsvarschefen eller Forsvarskommandoen. Samtidig fik sagen heller ikke så høj prioritet, at Lyng valgte at aflyse en planlagt tur til Grønland i dagene 11. – 18. august 1990. Mens Lyng var på Grønland, var Garde fungerende forsvarschef og havde således mulighed for direkte at påvirke sagen om en eventuel udsendelse. Udenrigsminister Uffe Ellemann-Jensen skulle have været i Grønland samme uge som general Lyng, men aflyste turen netop pga. situationen i Den Persiske Golf.¹⁹

Dagbogen viser, at Lyng telefonisk blev holdt underrettet om sagens udvikling, mens han var på Grønland, men at han herfra kun i begrænset omfang har haft mulighed for at påvirke sagens udvikling, kan ikke overraske.²⁰

2: Hans Jørgen Garde.

Et andet eksempel på arkivets styrke er den glæde, som jeg og min kollega Rasmus Dahlberg havde af det i forbindelse med udarbejdelsen af bogen *Admiral Garde. Karrieren, katastrofen og konsekvenserne*, som vi udgav i 2021.²¹ Bogen er en biografi over admiral Hans Jørgen Garde, der fik blot 124 dage som forsvarschef, inden han og otte andre den 3. august 1996 omkom ved et tragisk flystyrt på Færøerne. Garde var forsvarsstabschef under Lyng i perioden 1989-1996, men nåede, qua sin alt for tidlige død, kun at efterlade sig meget få optegnelser om sit virke som både forsvarsstabschef og forsvarschef. Her kunne vi igennem Lyngs

17 Søren Nørby og Rasmus Dahlberg, *Admiral Garde. Karrieren, katastrofen og konsekvensen*, Odense: Syddansk Universitetsforlag, 2021, 144-47.

18 Claus Dithmer, "Danmark parat til FN-flådeblokade", *Berlingske Tidende*, 9. august 1990.

19 "Harpun-missiler", *Jyske Tidende*, 19. august 1990; Uffe Ellemann-Jensen, "Garde", 18. september 2021.

20 Jørgen Lyng, "Forsvarschefen general J. Lyngs dagbog. 1/8-28/8 1990", august 1990, Ringbind nr. 56.

21 Nørby og Dahlberg, *Admiral Garde. Karrieren, katastrofen og konsekvensen*.

Viceadmiral Hans Jørgen Garde og general Jørgen Lyng fotograferet sammen med den malaysiske forsvarschef under dennes besøg i Forsvarskommandoen den 18. juni 1993. (Garde)

arkiv heldigvis følge, hvilke opgaver Forsvarskommandoen arbejdede med, og derigennem få et indblik i, hvilke sager der i de år passerede hen over Gardes bord.

Vi kunne også gennem dagbogen få et indblik i de to mænds forhold, hvilket var centralt, idet general Lyng ikke ønskede at bidrage til bogen.

Andre ideer til brug af arkivet

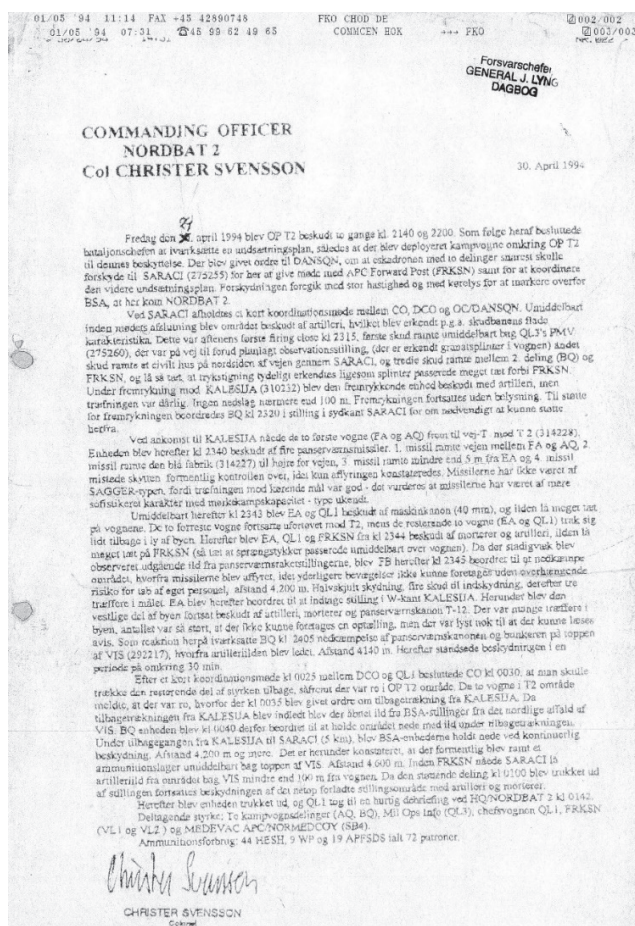
Arkivet vil være af uvurderlig værdi, når nogen (forhåbentligt snart) skal skrive den store monografi om det danske forsvars indsats i det tidligere Jugoslavien i 1990'erne. Derudover vil det også kunne bruges til f.eks. at lave en interessant netværksanalyse, hvor man undersøger, hvilke personer Forsvarsstabschef og forsvarschefen omgås, og hvordan disse personer evt. påvirker Forsvarskommandoens dispositioner. Men helt centralt, så kan arkivet være et fabelagtigt fundament til en biografi om general Jørgen Lyng.

Efter en imponerende karriere i Hæren kom Lyng til at virke som Forsvarschef i en af de mest interessante perioder i nyere dansk forsvars- og sikkerhedspolitisk historie. Berlinmurens fald, blot otte dage efter at Lyng var tiltrådt som Forsvarschef, betød, at Lyngs tid på denne post blev præget først af en tid, hvor man afventede, hvilken vej udviklingen i Øst ville gå, og derpå af begyndelsen på omstillingen af det danske forsvar fra et territorialforsvar til et internationalt

engageret forsvar. At dette ikke gik uden sværds slag med bl.a. danske politikere, er blot en af de mange historier, som arkivet kan fortælle meget mere om.

Som nævnt har general Lyng også udarbejdet en levnedsskildelse, som i 2016 blev overdraget til Ordenskapitlet. Denne levnedsskildelse er baseret på arkivet, men sammenligner man levnedsskildelsen med de tilsvarende dagbogsnotater, bliver det hurtigt tydeligt, at der er sket en redigering i forbindelse med udarbejdelsen af levnedsskildelsen. Den version, som er sendt til Hoffet, er kort sagt meget pænere end dagbogen.

Pens. brigadegeneral Michael Clemmesen fortæller, at han spurgte generalen, hvorfor beskrivelse til Ordenskapitlet var så fri for omtale af den friktion og de konflikter, der i perioder eksisterede i Forsvarskommandoen. Generalens svar var, at dette var bevidst, og er kun med til at understrege værdien af at kunne gå direkte til Lyngs kilder og dagbogsnotater.

Lyngs arkiv har den klare fordel, at det er fra før den tid, hvor man for alvor begyndte at sende e-mails. Derfor er breve, referater og rapporter bevaret i papirformat i langt højere grad, end det er mit indtryk er tilfældet i yngre arkiver. I arkivet findes således også en fax med oberst Christer Svenssons rapport over den såkaldte "Operation Bøllebank" nær byen Tuzla den 29. august 1994.²²

22 Jørgen Lyng, "Forsvarschefen general J. Lyngs dagbog. 14/4 - 3/5 1994", maj 1994, Ringbind nr. 117.

Er der andre derude?

Som nævnt udgav jeg, sammen med Rasmus Dahlberg, i august 2021 bogen *"Admiral Garde. Karrieren, katastrofen og konsekvenserne"*, der beskriver Gardes tid som forsvarsstabschef 1989-1996 og hans derpå blot 124 dage som forsvarschef.²³ I forbindelse med udarbejdelsen af bogen blev vi opmærksomme på, at mindst yderligere to forhenværende forsvarsschefer råder over personlige arkiver fra deres tid i toppen af dansk forsvar. Det er vores håb, at disse arkiver – og andre, som vi skulle blive opmærksomme på – på et tidspunkt også vil blive sikret for eftertiden, så de kan komme fremtidige forskere til glæde og gavn.

Afsluttende bemærkninger

Lad mig afslutte denne artikel med at udtrykke min taknemmelighed over for general Jørgen Lyng over, at han gav mig adgang til arkivet i forbindelse med min ph.d.-afhandling.

Der er, som det fremgår af denne artikel, tale om et enestående og meget værdifuldt privatarkiv, der giver et detaljeret og unikt indblik i Forsvarskommandoens igangværende sager, store og små fra 1985 og frem til foråret 1996. Arkivet kan således fungere som den prisme, hvorigennem historien om Forsvarets omstilling efter Berlinmurens fald kan fortælles. Sat på spidsen, så kan Forsvarskommandoens arkiv fortælle, hvilke beslutninger Forsvarskommandoen kom frem til, men vi skal til Lyngs arkiv for at finde ud af, *hvordan* og *hvorfor* Forsvarskommandoen nåede frem til de pågældende beslutninger.

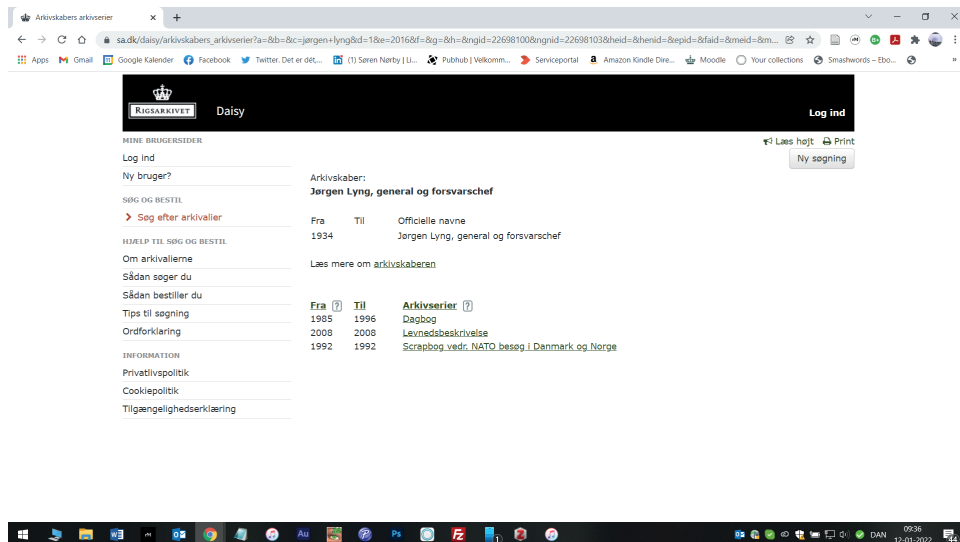
Min vurdering af arkivets værdi deles af pens. brigadegeneral Michael H. Clemmesen, der i 2016 skrev følgende vurdering til Rigsarkivet:

*"Lyng har bedt mig som militærhistoriker at bedømme, om materialet er bevaringsværdigt. Som grundlag for min vurdering har jeg gennemlæst ringbindene 4 (fra juni 1986) og 58 (fra september 1990), et fra hver af de to perioder. På grundlag af disse to ringbinds indhold er det min faste overbevisning, at der er tale om et helt centralt kildemateriale ved ethvert forsøg på at rekonstruere og skrive disse godt ti års danske sikkerheds- og forsvarspolitiske historie."*²⁴

General Lyng skal også takkes for at have overdraget arkivet til Rigsarkivet. I forbindelse med min gennemgang ompakkede jeg arkivet til 154 arkivkasser, og Rigsarkivet har nu færdigregistreret arkivet og gjort det klar til de mange, der

23 Nørby og Dahlberg, *Admiral Garde. Karrieren, katastrofen og konsekvensen*.

24 Brev til Rigsarkivet fra pens. brigadegeneral Michael Clemmesen. 18. januar 2016. (forf. arkiv)

Lyngs arkiv som det fremgår af Rigsarkivets hjemmeside.

forhåbentligt kan bruge det til deres videre forskning. Som general Lyng selv formulerer det:

”Forhåbentlig kan materialet bidrage til at give en realistisk opfattelse af virke i forsvaret i den behandlede periode ud fra den vinkel, som jeg havde.”²⁵

Efterskrift

Umiddelbart inden denne artikel skulle gå i trykken, fik Forsvarsakademiets Institut for Strategi og Krigsstudier også overdraget et stort privat embedsarkiv tilhørende general Hans Jesper Helsø, der var forsvarschef fra 2002 til 2008. Arkivet, der især beskriver Forsvarets udvikling i årene 1999-2008, vil blive ompakket og registreret på samme måde som general Lyngs og derpå overdraget til Rigsarkivet. Det er aftalt med general Helsø, at adgangen til arkivet frem til 2033 går gennem generalen, hvorefter der gives fri adgang.

25 E-mail fra general Jørgen Lyng. 20220112.

Litteratur

- Bjerg, Hans Chr. "Arkivloven - 100 år. 1889-30. marts 1989". *Arkiv. Tidsskrift for arkivforskning* 12 (1989): 143-48.
- Blouin, Francis X. og William G. Rosenberg. *Processing the Past. Contesting Authority in History and the Archives*. New York: Oxford University Press, 2013.
- Clemmesen, Michael Hesselholt. "Et afpudset udvalg af sandheder? Om behov, motiv og grænser for militær hemmeligholdelse". *Vandkunsten*, nr. 1 (1989): 92.
- Dithmer, Claus. "Danmark parat til FN-flådeblokade". *Berlingske Tidende*, 9. august 1990.
- Ellemann-Jensen, Uffe. "Garde", 18. september 2021.
- Forsvarsakademiet. "Forskningshenvendelser". Forsvarsakademiet. Set 21. maj 2022. <https://www.fak.dk/da/forskning-og-udvikling/forskningshenvendelser/>.
- Forsvarskommandoen. *Ved forenede kræfter. Forsvarets øverste militære ledelse. Forsvarschefembedet og forsvarets udvikling 1950-2000*. Vedbæk: Forsvarskommandoen, 2000.
- "Harpun-missiler". *Jyske Tidende*, 19. august 1990.
- Lyng, Jørgen. "Forsvarschefen general J. Lyngs dagbog. 1/8 - 28/8 1990", august 1990. Ringbind nr. 56.
- . "Forsvarschefen general J. Lyngs dagbog. 1/10 - 15/10 1992", oktober 1992. Ringbind nr. 90.
- . "Forsvarschefen general J. Lyngs dagbog 1/11 - 30/11 1989", november 1989. Ringbind nr. 47.
- . "Forsvarschefen general J. Lyngs dagbog. 1/12 1985 - 28/2 1986", februar 1986. Ringbind nr. 1.
- . "Forsvarschefen general J. Lyngs dagbog. 14/4 - 3/5 1994", maj 1994. Ringbind nr. 117.
- Nørby, Søren. "Når fjenden forsvinder. Det danske flyvevåbens omstilling fra Berlinmurens fald 1989 til krigen over Libyen 2011". Syddansk Universitet, 2018. www.noerby.net.
- Nørby, Søren og Rasmus Dahlberg. *Admiral Garde. Karrieren, katastrofen og konsekvensen*. Odense: Syddansk Universitetsforlag, 2021.
- Nørby, Søren, Henrik Muusfeldt, Bent S. Larsen, Bent Hansen og Jens A.M. Ludvigsen. *Fra kold krig til internationalt engagement. Søværnets korvetter at Niels Juel-klassen 1979-2009*. Helsingør: Steel & Stone Publishing, 2015.
- "Offentlighedsloven". Set 22. maj 2022. <https://aktindsigtshaandbogen.dk/paragraffer/offentlighedsloven/>.
- Petersen, Robert. *Den bedste ambassadør. Civil-militære relationer og demokratisk kontrol i Danmark 1991-2011*. Roskilde: Institut for Kultur og Identitet, Roskilde Universitetscenter, 2012.
- Villaume, Poul. "Et kritisk blik på den nye arkivlovs muligheder og begrænsninger". *Noter / Historielærereforeningen for Gymnasiet og HF, Historien på vej?*, nr. 158 (2003): 46-49.

Summary

The objective of this article is to describe the private archive belonging to ret. Danish General Jørgen Lyng (b. 1934). He served as deputy Chief of Staff from December 1985 – October 1989 and as Chief of Defense from November 1989 – March 1996. The archive consists of more than 70.000 pages and an unpublished 621 pages biography. It offers a unique view into the day-to-day business of running the Danish defense during the unsettling days when the Cold War came to an end and NATO and the Danish defense had to find its feet in a new world order.

The Danish defense was then one of the largest “firms” in Denmark, and the General’s archive tells the story of how the Danish defense command worked to fulfill the wishes from the Danish politicians – who wanted to cut the size of the Danish defense –, while at the same time fighting to maintain as many capabilities as possible – so that the army, navy and air force could still defend Denmark and the eastern part of the Baltic.

The archive has now been transferred from the Royal Danish Defence College to the Danish National Archives, where researchers working with modern Danish or European military history can now apply for access to this trove of new information.